

Nikola Bonifačić Rožin 1913.—1995.

Nikola BONIFAČIĆ ROŽIN, hrvatski književnik i folklorist, rodio se u Puntu na otoku Krku, 6.I.1913. Umro je u Zagrebu, 25.IV.1995. Školovao se na Košljunu, u Krku, na Sušaku; studirao je u Zagrebu. Kao pisac stasao je u književnom krugu velikoga hrvatskog pjesnika Tina Ujevića, s kojim se u mladosti intenzivno družio i prijateljevao. U Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu izvedene su mu drame *U vrtlogu* (1937, Demetrova nagrada) i *Krsnik* (1941). Među njegovim tiskanim književnim radovima posebno su vrijedne drame: *Cvrčak* (1946), *Plijen* (1955), *Trinajstić* (1956) i zbirka pjesama *Poljubica* (1964). Kao pjesnik nedvojbeno je najbolji u čakavskome dijelu svoje poezije, pokazavši da dijalektalni izraz nipošto ne mora biti pjesnički inferioran književnome jeziku. Njegove čakavske pjesme, iako iznikle iz ozračja rodnoga Punta, Krka i Kvarnera, suvereno i nadahnuto tretiraju univerzalne teme, zorno pokazujući da dijalektalna poezija itekako može nadići lokalni kolorit i toliko čestu puku deskriptivnost.

Mi, folkloristi i etnolozi iz Instituta za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu nismo pozvani suditi o Bonifačićevim književnim radovima. Znamo ipak da će se povjesničari hrvatske književnosti i kazališta morati ozbiljnije posvetiti izučavanju toga nevelikog, ali vrijednog književnog opusa i dodijeliti Nikoli Bonifačiću Rožinu književniku ono mjesto koje mu u hrvatskoj književnosti i kulturi nedvojbeno pripada.

Nama je poznatiji Nikola Bonifačić Rožin kao folklorist, kao vrijedni i diskretni suradnik u Institutu, gdje je uspješno djelovao gotovo od samih početaka Instituta (od 1952. godine do odlaska u mirovinu 1979. godine).

Kao folklorist bavio se pretežito usmenom književnošću, a *prvi u Hrvatskoj sustavno je zapisivao i proučavao narodno dramsko stvaralaštvo*. Objavljene su mu knjige *Narodne drame, poslovice i zagonetke* (1963) i *Gajuša* (1973). Autor je dvadesetak studija i članaka (u godišnjaku *Narodna umjetnost* i drugdje), brojnih referata na znanstvenim skupovima i osamdesetak rukopisnih zbirki (koje su pohranjene u Institutu za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu).

Iako su zapisi Nikole Bonifačića Rožina nastali uglavnom na temelju kazivanja (a ne zabilježbi izvedbi) i bez uporabe magnetofona i drugih tehničkih pomagala, ti su se zapisi pokazali prikladnijima za objavljivanje od mnogih novijih zapisa izvedbi transkribiranih s magnetofonske ili video vrpce. Njegovi zapisi po kazivanju daju kratke, ali jezgrovite tekstove i sažete, ali koncizne i vrlo uporabljive opise radnje. U inače često dugotrajnim i razvučenim folklornim predstavama Bonifačić Rožin je znao iz isprekidanoga tijeka glume "niskoga intenziteta" zapisati i izdvojiti trenutke upravo nevjerojatne dramske snage. Svojim suptilnim književnim senzibilitetom, marljivošću i darom zapažanja uspio je zapisati i ono što

suvremene elektronske naprave svojim objektivima i mikrofonima ne mogu zahvatiti - ulogu folklornih pojava u životu zajednice. Bonifačić kao rođeni čakavac (zapisujući brzo olovkom u bilježnicu) možda nije baš uvijek uspio točno zapisati sve potankosti lokalnih govornih iskaza svojih nečakavskih kazivača, što su mu ponekad znali zamjeriti kolege folkloristi koji se bave usmenom prozom i poezijom. Zapisujući kazivanja o folklornom kazalištu on se međutim pokazao kao pouzdan i iskusan zapisivač, a to se posebno odnosi na same dijaloge. Od svojih kazivača gotovo je uvijek tražio da mu kazuju u upravnom govornom obliku. Takvom istraživačkom postupku moglo bi se zamjeriti miješanje u pripovjedački habitus sugovornika, ali upravo je taj postupak rezultirao vrijednim zapisima dijaloga. Ti dijalozi nisu i ne mogu biti autentični zapis dijaloga same izvedbe, ali ih mogu prilično vjerno dočarati. Prisjećajući se dijaloga kazivači ne mogu bitno skratiti svoj iskaz (čemu su u pravilu skloni), pa podrobnije opisuju radnju i druge pojedinosti predstave i predstavljачke situacije. Važno je naglasiti kako u podacima o zapisu Bonifačić uvijek napominje radi li se o zapisu izvedbe ili o zapisu po kazivanju, a njegov osjećaj za cjelinu zbivanja pruža nam često i podatke o kontekstu, o ulozi i važnosti predstavljanja u životu ljudi. Zapisujući on je uvijek bilježio sve podatke o spolu, dobi, zanimanju i djelovanju kazivača i izvođača, a to pokazuje i njegov odnos prema ljudima s kojima je radio.

Izuzmemo li prve poticaje iz 19. stoljeća, mogli bismo reći da je *sustavno* istraživanje folklornog kazališta u Hrvatskoj započelo baš radovima Nikole Bonifačića Rožina. Uočivši scenska svojstva obreda i običaja, upozorio je na njihovu dramsku vrijednost, zalažući se za emancipaciju narodne drame kao ravnopravnog roda unutar narodnog stvaralaštva. Njegova knjiga *Narodne drame, poslovice i zagonetke* (Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 27, Zagreb 1963) prva u Hrvatskoj obrađuje temu narodne drame i donosi značajan antologijski izbor narodnih dramskih tekstova.

Malobrojni stariji sačuvani zapisani narodni dramski tekstovi i fragmenti tekstova iz proteklih stoljeća ne sadrže dovoljno podataka o situacijama izvedbi. Tome je posvećena pozornost tek u našem stoljeću, posebno u istraživanju Nikole Bonifačića Rožina. Recimo još jednom: njegovom predanom i dugogodišnjem radu dugujemo glavninu zapisa tekstova hrvatskoga folklornog kazališta u cjelini. To nipošto nije malo za jedan ljudski radni vijek - poglavito sjetimo li se da je Nikola Bonifačić Rožin počeo djelovati kao folklorist tek u zreloj životnoj dobi, kao četrdesetgodišnjak.

Pogledamo li Bonifačićevu skupljenu građu, možemo mirno tvrditi kako folklorno kazalište u Hrvatskoj nimalo ne zaostaje za folklornim kazalištem u drugim europskim zemljama. Ako možda i imamo nešto manje "polufolklornih" drama (tj. onih koje su u narod utonule iz kulture viših slojeva) nego primjerice Talijani ili Rusi, možemo se zato pohvaliti mnogim

još živim oblicima obrednog predstavljanja, kakvih u razvijenijim zemljama na zapadu Europe više nema.

Ali, Nikola Bonifačić Rožin nije bio samo zapisivač folklorne građe. Iako su njegovi teorijski radovi malobrojni, treba priznati da je znao uočiti neke važne zakonitosti i osobine u razvoju hrvatskoga folklornog kazališta.

Zamijetio je razvoj govora kao pojavu paralelnu razvoju narodne drame. U jednome svom članku ("Građa o dramskom folkloru u djelu Ivana Lovrića" iz 1979. godine) on o tome piše ovako: "Pantomimska magijsko-kulturna akcija maškara mijenja se, kao svaki produkt ljudskog stvaralaštva, uslijed utjecaja socijalno-ekonomskih i osobnih ljudskih faktora. S vremenom akcija maškara može propasti, ali se može i transformirati u igri, ako je u času slabljenja primarne funkcije humanizira ljudska riječ. Kako se ta riječ postepeno razvija od neartikuliranog mukanja i urlika do jasnog sadržaja, tako narodno stvaralaštvo prerađuje magijsko-kulturnu formu maškara sve do modernog scensko-dramskog književnog djela". Njegova zapažanja o tajanstvenoj šutljivosti obrednoga predstavljača pod maskom (koji predstavlja uglavnom pokretima, plesom i pravljenjem buke) i o prijelaznim oblicima govora "po krabujsku" izuzetno su važna - naznačila su kako je moguće pratiti evoluciju dramskoga govora i u naše vrijeme, pokazala su da se kazalište nije rodilo jednom davno i zauvijek, nego da se i danas rađa iz obreda, običaja i igre.

Nikola Bonifačić Rožin prvi je primijetio još jednu važnu zakonitost: tamo gdje još postoji veza s obredom često nalazimo stihove, a "oslobođena narodna drama, koja je postala društvena igra, redovito je u prozi". Uz ta (u osnovi točna i uvjerljiva) Bonifačićeva zapažanja o evoluciji drame iz obreda, treba naglasiti da je on itekako bio svjestan kako razvoj drame iz obreda nije jednokratani i neponovljiv proces: tajanstveno šutljive maškare i maškare izmijenjena glasa postoje i danas u Hrvatskoj, istodobno s folklornim predstavama u stihu i u prozi.

Važan je i Bonifačićev prilog klasifikaciji maskiranih likova. Uz uobičajenu podjelu na zoomorfno, antropomorfno, fitomorfno i fantazijsko maskiranje, on (na temelju vlastitog terenskog istraživanja) uvodi i novu kategoriju *predmetnog* maskiranja. U nekim svojim radovima (posebno u tekstu "Čovjek kao scenski rekvizit" iz 1961. godine) Bonifačić Rožin spominje te predmetne maškare, koje bismo mogli nazvati *ergomorfnim* maškarama: ljude maskirane u ljudske tvorevine. Maskiranje koje opredmećuje čovjeka javlja se kao predstavljački postupak u igrama na sijelima, prelima i svadbama gdje *čovjek-mlin* zasipa gledateljstvo brašnom, *čovjek-brus* pljuje vodu na gledaoce, *dječaci-vreće* dobivaju batina, a *čovjek-peć* prlja čađom svoje pekare. U takvim igrama prepoznaje on najčešće tragove inicijacije.

U svojim brojnim terenskim istraživanjima vrijedno je i marljivo prikupljao građu o svim oblicima narodne drame, o brojnim žanrovima usmene književnosti, ali i o običajima i narodnome životu uopće.

Važan je i njegov prinos istraživanju tragova narodne drame u pisanim dokumentima iz prošlosti. Prvi je zamijetio Valvasorov opis svadbenih običaja istarskih Hrvata i ukazao na slične prizore u svadbenom repertoaru mnogih hrvatskih krajeva, upozorivši na sličnost s motivom prepoznavanja djevojke u istarskoj priči o Jovaninu i Jovanini, u pjesmi o ženidbi vojvode Janka iz Kačićeve zbirke i drugdje u europskom folkloru. Zamijetio je i dva Lovrićeva opisa svadbenih igara u *Bilješkama o putu po Dalmaciji opata Alberta Fortisa*, opet pronasavši slične igre u suvremenom hrvatskom folkloru. Prvi je pisao o "brijanju drvom" u Držićevoj *Noveli od Stanca*, usporedivši taj motiv s igrama brijanja u Konavlima i u Dubrovačkom primorju, ali isto tako i u sjevernim hrvatskim krajevima, u Hrvatskom zagorju, Međimurju, Turopolju - sve na temelju vlastitih zapisa, ali uputivši i na slične igre ranije zapisane u okolici Ogulina i u Hercegovini.

Istražujući igre u kolu zamijetio je dijalog što ga s jednim glumcem ponekad vodi cijeli zbor (kolo) kao sugovornik, ukazavši na sličnost takvih igara u kolu s antičkim zborom koji je odigrao važnu ulogu u rođenju kazališta u staroj Grčkoj.

Nikola Bonifačić Rožin također je svojim istraživanjima pokazao da staru dubrovačku masku zvanu Turica možemo tražiti i u suvremenom folkloru. Pionirska je njegova uloga i u istraživanju narodnoga lutkarstva - - zamijetio je osobitu konstrukciju lutaka na križnoj osnovi i pokazao međunarodne paralele tome tipu lutke .

Među prvima je istraživao svadbenu dramatiku, prvi je pisao o problemu režije u folklornome teatru - i tako dalje. Ukratko: mnogim (i samo naizgled malim) opaskama i prinosima utro je put istraživanju folklornoga kazališta u Hrvatskoj. On je taj koji je pokazao da pored narodnih pjesama, priča, poslovice i zagonetki postoji i narodni dramski izraz.

Pisao je i o poslovicama, zagonetkama, predajama. Knjiga *Vekivečni Zagreb* Lj. Marks dobila je ove godine *Nagradu grada Zagreba* djelomično i zaslugom Nikole Bonifačića Rožina: ona sadrži i mnoge predaje koje je baš on zapisao u gradu koji je volio i u kojemu je i umro.

Nikola Bonifačić Rožin ostaje nam u sjećanju ponajviše kao neumorni terenski istraživač, zaljubljenik u hrvatski folklor, kao putnik koji je s olovkom i bilježnicom u ruci proputovao cijelu Hrvatsku, putujući autobusima, željeznicom, uvijek javnim prijevozom ili pješice. Nikola Bonifačić Rožin je bio (i ostao do kraja) najgorljiviji "terenac", putujući zapisivač. Već u prvim zapisima pedesetih godina pokazao je širinu svojih folklorističkih interesa, zapisujući doslovno sve, od narodnih običaja pa do poslovice i zagonetki. Tom svojom širinom Nikola Bonifačić Rožin je od

samih početaka svojega folklorističkog djelovanja zapravo anticipirao postavke novije folklorističke prakse, koja nastoji pokazati život folklora u kontekstu.

Ivan Lozica